

УДК 349.3:364.06:347.73:364.048.6-057.36(045)

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.5>

Блінов Олег Анатолійович,

доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних технологій
Національного авіаційного університету
ORCID ID: 0000-0002-9523-0233

Сластьоненко Оксана Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
доцент кафедри фінансового права
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
ORCID ID: 0000-0002-7582-574X

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ

LEGAL AND REGULATORY ENVIRONMENT AND IMPROVEMENT OF FINANCING OF PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF COMBATANTS

У статті розглядається сучасний стан та проблеми нормативно-правового забезпечення психологічної реабілітації комбатантів та фінансування вказаної сфери. Наведені причини щодо необхідності психологічної реабілітації комбатантів, серед яких основними є бойові психічні травми, посттравматичні стресові розлади, деформації особистого та поведінкового характеру. Окреслено невирішені питання організації фінансування та проведення психологічної реабілітації учасників бойових дій. Визначено, що до таких належать: недосконалість нормативно-правової бази психологічної реабілітації, відсутність системи затвердження програм психологічної реабілітації військовослужбовців, розробки та впровадження електронної системи персонального супроводження психологічної реабілітації комбатантів та членів їхніх сімей, які перебувають на дійсній військовій службі або були звільнені у запас. Також особливої уваги нині потребує удосконалення фінансування процесу надання послуг з психологічної реабілітації комбатантам. Визначено класифікацію документів, які регламентують організацію психологічної реабілітації військовослужбовців: закони України, Укази Президента України, розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства оборони України, накази Генерального штабу ЗС України та департаментів Міністерства оборони України, накази Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства соціальної політики України, накази начальників госпіталів, протоколи лікування хворих. Проведено аналіз сучасного стану нормативно-правової бази щодо розв'язання проблем психологічної реабілітації комбатантів з наданням конкретних посилань на нормативно-правові документи. Окреслений зміст процесу психологічної та медико-психологічної реабілітації військовослужбовців. Запропоновано шляхи удосконалення фінансування організації психологічної реабілітації військовослужбовців. Представлена література, яка розкриває особливості надання послуг з психологічної реабілітації військовослужбовцям та її нормативного врегулювання.

Ключові слова: військовослужбовці, психологічна реабілітація, нормативно-правове забезпечення, фінансування, надання послуг, учасники бойових дій, комбатанти.

The article considers the current state and problems of legal and regulatory environment of psychological rehabilitation of combatants and financing of this area. The reasons for the need to provide psychological rehabilitation to combatants, among which the main ones are combat mental trauma, post-traumatic stress disorder, personal and behavioral deformations are mentioned. The unresolved issues of financing and psychological rehabilitation of combatants are outlined.

It was determined that these include: imperfection of the legal framework for psychological rehabilitation, lack of a system for approving the programs of psychological rehabilitation of military personnel, development and implementation of an electronic system of personal support for psychological rehabilitation of combatants and their families who are in active military service or discharged. Moreover, nowadays a special attention needs to be paid to improving the financing of providing psychological rehabilitation to combatants.

The classification of documents regulating the organization of psychological rehabilitation of military personnel is determined: laws of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, orders and resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, orders of the Ministry of Defense of Ukraine, orders of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine and Departments of

the Ministry of Defense of Ukraine, orders of the Ministry of Health of Ukraine and the Ministry of Social Policy of Ukraine, orders of chief medical officers, patient treatment protocols.

An analysis of the current state of the legal framework for solving the problems of psychological rehabilitation of combatants with specific references to legal documents was conducted. The content of the process of psychological and medical-psychological rehabilitation of military personnel is outlined. The ways to improve the financing of the organization of psychological rehabilitation of military personnel are suggested. Literature, which reveals the peculiarities of providing psychological rehabilitation services to military personnel and the normative regulation, is presented.

Key words: *military personnel, psychological rehabilitation, legal and regulatory environment, financing, providing services, war veterans, combatants.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку Збройних сил, необхідність організації та проведення психологічної реабілітації військовослужбовців вимагають удосконалення її нормативно-правової бази. Військовий конфлікт на Донбасі, який триває вже більш ніж сім років, показав, що психотравматизація військовослужбовців набула значного поширення і сприяє розвитку змістовних психологічних проблем в учасників бойових дій [1]. Поширеність бойових психічних травм, посттравматичних стресових розладів, деформацій особистого та поведінкового характеру вимагають організації роботи з психологічної реабілітації військовослужбовців [2–4]. Актуальним завданням сьогодення є аналіз наявного стану нормативно-правової бази та удосконалення фінансування організації психологічної реабілітації військовослужбовців [5–6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема психологічної реабілітації військовослужбовців є актуальною в умовах сьогодення і набула свого відображення в публікаціях таких науковців і практиків, як Р. Абдурахманов, В. Березовець, О. Караяні, Ю. Караяні, В. Місюра, В. Невмержицький, Р. Попелюшко, В. Попов, Б. Колодзін та ін. Питаннями нормативно-правового забезпечення соціального захисту учасників бойових дій займалися Є. Гордієнко та ін. Однак питання якісної і дієвої психологічної реабілітації військовослужбовців потребують постійного дослідження та удосконалення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз наявної нормативно-правової бази психологічної реабілітації учасників бойових дій та удосконалення надання послуг з психологічної реабілітації комбатантів.

Виклад основного матеріалу.

У статті наведені основні нормативно-правові документи, які становлять організаційну систему надання психологічних реабілітаційних послуг комбатантів.

Наявні закони, нормативні акти та науково-методична література з організації та проведення психологічної реабілітації поділяються на декілька різновидів, а саме: закони України,

постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, накази начальників госпіталів, уніфіковані клінічні протоколи первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги, які затверджені наказами МОЗ України, клінічні рекомендації фахівців, навчально-наукова література, психодіагностичний та психокорекційний інструментарій, що рекомендований для використання.

Незважаючи на виконану роботу відповідними органами державного управління щодо законодавчого врегулювання питань психологічної реабілітації, потребує вирішення низка питань, а саме:

- удосконалення нормативно-правової бази психологічної реабілітації;
- врегулювання пріоритетності фінансування програм з психологічної реабілітації та визначення реабілітаційних баз для проведення психологічної реабілітації;
- порядок затвердження програм психологічної реабілітації військовослужбовців;
- врегулювання питання відповідальності посадових осіб у результаті смерті пацієнтів під час проведення психологічної реабілітації в державних і приватних лікарняних закладах;
- розробка та впровадження електронної системи персонального супроводження психологічної реабілітації комбатантів та членів їхніх сімей, які перебувають на дійсній військовій службі, а також звільнених у запас та ін.

В Україні на законодавчому рівні психологічна реабілітація учасників бойових дій визначається низкою нормативно-правових документів. Відповідно до Конституції України основними натепер є такі документи.

На рівні законів України та Указів Президента України, а саме:

– Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» № 2802-ХІІ (2802-12) від 19.11.1992 р.

– Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 2–3, ст. 36, № 3235-IV (3235-15)

від 20.12.2005, ВВР, 2006, № 9, № 10–11, ст. 96, № 489-V 489-16 від 19.12.2006, ВВР, 2007, № 7–8, ст. 66, № 932-V (932-16) від 13.04.2007 р., ВВР, 2007, № 27, ст. 366).

– Закон України «Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», ухвалений 3 листопада 2015 р.

– Указ Президента України від 18 березня 2015 р. № 150/2015 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції».

На рівні розпоряджень та постанов Кабінету Міністрів України, а саме:

– Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 р. № 359-р «Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції».

– Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 528 «Про Порядок виплати грошової компенсації вартості проїзду учасників антитерористичної операції до реабілітаційних установ для проходження психологічної реабілітації та назад»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1057 «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників АТО/ООС та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях».

– Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 497 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції».

– Постанова Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2018 р. № 1021 «Про затвердження Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції ... на період до 2022 року».

На рівні наказів Міністерства оборони України, а саме:

– Наказ Міністерства оборони України (МОУ) від 09.12.2015 р. № 702 у редакції наказу МОУ від 11.12.2019 року № 629 «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців ЗС України та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в АТО/ООС, здійснювали заходи із забезпечення національної

безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах».

– Наказ Міністерства оборони України від 04.11.2016 р. № 591 «Про затвердження Інструкції про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації у Збройних силах України».

На рівні наказів Генерального штабу ЗС України та департаментів Міністерства оборони України, а саме:

– Наказ Генерального штабу ЗС України від 27.12.2018 р. № 462 «Про затвердження Інструкції з організації психологічної декомпресії військовослужбовців Збройних сил України».

– Наказ директора Військово-медичного департаменту Міністерства оборони України від 05 червня 2017 р. № 10 «Клінічні рекомендації щодо застосування методів психодіагностики та медико-психологічної реабілітації у лікарняних та санаторно-курортних закладах Міністерства оборони України» / Мех П.І., Казмірчук А.П., Швець А.В., Кіх А.Ю., Ричка О.В., Чайковський А.Р., Іванцова Г.В., Блінов О.А.; під заг. ред. проф. докт. мед. наук В.В. Стеблюка та докт. мед. наук А.М. Галушки. Київ, 2017. 266 с.

На рівні наказів Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, а саме:

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.04.2008 р. № 199 «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу».

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.06.2015 № 351 «Про затвердження Плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції».

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.02.2016 № 121 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі».

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 р. № 537 «Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати».

На рівні наказів начальників госпіталів:

– Наказ начальника НВМКЦ «ГВКГ» від 28.12.2019 р. «Про організацію лікувально-діагностичної роботи НВМКЦ «ГВКГ» № 331 п. 3.12, п. 3.13 та п. 3.14.

На рівні видання протоколів лікування хворих та науково-навчальної літератури, а саме:

– Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Депресія (легкий, помірний, тяжкий депресивні епізоди без соматичного синдрому або із соматичним синдромом, рекурентний депресивний розлад, дистимія). Затверджений наказом МОЗ України від 25.12.2014 р. № 1003.

– Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. ПТСР. Затверджений наказом МОЗ України від 23.02.2016 р. № 12.

– Основні напрями удосконалення та розвитку функціонально-організаційної системи медичного та медико-психологічного супроводу військовослужбовців з ПТСР: методичні рекомендації / Казмірчук А.П., Лашин О.І., Друзь О.В., Черненко І.О. Київ: ЗСУ, КМС, НВМКЦ «ГВКГ», 2020. 51 с.

– Методичний посібник щодо організації роботи підрозділу психологічної реабілітації у НВМКЦ «Головний військовий клінічний госпіталь» / Циц О.В., Друзь О.В., Швалб Ю.М., Таран Т.В. Київ: МОУ, НВМКЦ «ГВКГ», 2016. 159 с.

– Організація роботи відділення психологічної реабілітації в Національному військово-медичному клінічному центрі «Головний військовий клінічний госпіталь»: інформаційно-методичний посібник. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 64 с.

У результаті аналізу нормативно-правової бази регулювання проведення психологічної реабілітації військовослужбовців можемо констатувати, що в Україні сформовано нормативне забезпечення надання послуг з психологічної реабілітації.

Функціонування військових підрозділів в умовах сьогодення вимагає залучення до проведення організаційних і практичних заходів з психологічної реабілітації як командного складу військових частин, так і фахівців з медицини та психології. У 2017 р. В.В. Стеблюком, І.Ф. Гончаренко, А.В. Швецом та ін. фахівцями розроблені методичні рекомендації з організації та проведення медико-психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних сил України [7]. Надається особлива увага проведенню психологічної реабіліта-

ції з військовослужбовцями у військово-медичних закладах [8].

У процесі військового конфлікту був розроблений спектр інструкцій, практикумів, тестів, опитувальників, які конкретизували процеси надання допомоги різним категоріям військовослужбовців. У психотерапевтичній роботі використовувалися різноманітні методи та методики. Дуже ефективно зарекомендували себе для проведення психологічної реабілітації метафоричні асоціативні карти (МАК). Колода МАК «Стрес-стоп!» Наказом директора Військово-медичного департаменту Міністерства оборони України від 05 червня 2017 року № 10 рекомендована до використання у лікарняних та санаторно-курортних закладах Міністерства оборони України [9].

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямі.

1. В Україні на законодавчому рівні розроблені та затверджені нормативно-правові документи, які регламентують надання послуг психологічної реабілітації учасникам бойових дій.

2. У зв'язку з недостатнім фінансуванням психологічна реабілітація комбатантів проводиться несистемно.

3. Виникає додаткова потреба у досвідчених фахівцях та у створенні прозорого процесу затвердження реабілітаційних програм і відбору реабілітаційних баз.

4. Вимогою часу стало введення посад соціальних працівників у штати військових госпіталів та санаторіїв.

5. Для підняття ефективності лікувального процесу постраждалих у результаті бойових дій потребують вирішення питання щодо розробки та впровадження електронної системи персонального супроводження психологічної реабілітації комбатантів та членів їхніх сімей.

Подальші перспективи удосконалення психологічної реабілітації комбатантів ми бачимо у збільшенні фінансування для надання послуг професійної психологічної допомоги за рахунок збільшення витрат з державного та місцевих бюджетів; посиленні відповідальності посадових осіб за дотриманням вимог чинного законодавства щодо організації психологічної реабілітації військовослужбовців; збільшення надбавок до оплати праці фахівців, які надають послуги з психологічної реабілітації постраждалим у результаті бойових дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Блінов О.А. Бойова психічна травма : монографія. Київ : Талком, 2019. 700 с.
2. Блінов О.А. Основні складники моделі психологічної реабілітації комбатантів. *Соціальна робота як прагматична професія* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 29 квітня 2015 р., Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2015. С. 20–23.

3. Блінов О.А. Особливості організації психологічної абілітації та реабілітації в умовах військового госпіталю. *Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції* : матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 26 травня 2016 р.). Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. Київ : НУОУ, 2016. С. 45-47.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
5. Блінов О.А. Нормативні документи організації та проведення психологічної реабілітації військовослужбовців. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 36-38.
6. Гордієнко Є. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 1. С. 117–125.
7. Порядок організації та проведення медико-психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних сил України : методичні рекомендації / В.В. Стеблюк, І.Ф. Гончаренко, А.В. Швець та ін. Київ, 2017. 56 с.
8. Кіх А.Ю., Волянський О.М., Блінов О.А. Проблемні питання організації медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції на госпітальному етапі. *Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 червня 2015 р.). Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. Київ : НУОУ, 2015. С. 169–171.
9. Клінічні рекомендації щодо застосування методів психодіагностики та медико-психологічної реабілітації у лікарняних та санаторно-курортних закладах Міністерства оборони України / Мех П.І., Казмірчук А.П., Швець А.В., Кіх А.Ю., Ричка О.В., Чайковський А.Р., Іванцова Г.В., Блінов О.А. ; за заг. ред. професора, докт. мед. наук В.В. Стеблюка та докт. мед. наук А.М. Галушки. Київ, 2017. 266 с.